

دوه ويشتم بودکاست

سوداگري «لومړی برخه»

داود جنبش: السلام عليكم ټولو اورېدونکو، به همه علاقمندان این بودکاست ها، از سلسله (د ژوند لاره - راه زندگی) له ولسمشر محمد اشرف غني سره، هرکلی وایم. نن له گاونډیانو، آسیا او نړۍ سره، د افغانستان د سوداگري په تېر، نن او سبا غږېږو.

زه داود جنبش یم، ښاغلی ولسمشر تاسې هم، خپلې خپرونې ته ستړي مه شئ.

دوکتور غني: بسم الله الرحمن الرحيم. ډېره مننه، له تاسې نه او له ټولو وطنوالو نه چې دا برنامه اوري.

داود جنبش: د دې لپاره چې ډېر ځنډ راښيي، زه په پوښتنو پیل کوم. د سر سر پوښتنه مې دا ده چې، مور یې افغانستان، د یوه پرمختیایي او درېمې نړۍ د یوه هیواد په توگه، په نړیواله سوداگري کې، په تېرو څو لسيزو کې، کوم ځای ته رسېدلی و؟ دا د جنگونو کلونه که نه یادوو، مخکې د دې نه، کوم ځای ته رسېدلی و؟ فکر نه کوم ډېر وړاندې دې تللی وي. که په سابقه یې هم راته وغږېږئ، ډېر به ښه شي چې له کومه ځایه را پیلېږي؟

دوکتور غني: سابقه ډېره اوږده ده، ځکه څو زره کاله افغانستان د تجارت لاره وه، او تر [هغو] چې د سمندر لاره خلاصه شوله، لویه برخه د تجارت هم د ورېښمو لاره، هم هندوستان ته لارې، یعنی مختلفې لارې له افغانستان نه تېرېدې. او بابر د مثال په توگه، وختې چې کابل کې و، وایي چې سوداگر کابل ته چې راشي، په دوه سوه فیصده گټې باندې قانع نه دي، تر څلور سوه فیصده هم گټه کولای شي، او کابل کې چې راشي، مجبور نه دي هندوستان ته لار شي، یا بلې خواته لار شي؛ نو مور تجارت برخه کې ډېره لرغونې سابقه لرو. اما عصري صادرکونکي برخه کې، بیا یوه ډېره ژوندۍ مرحله لرو او پس له هغه نه پاتې راغلي یوو.

داود جنبش: مننه، دغه وروسته پاتې والی او علتونه به یې ورو ورو سره په خپرونه کې خپرو. شما تا جاییکه من به خاطر دارم، علاوه از عوامل و مسایل دیگری برای بیرون آوردن کشور از حالتی که در آن قرار دارد، به این اصرار داشتید که، کشور ما باید، به یک قدرت صادراتی حد اقل منطقی تبدیل شود، و این امکان و استعداد را دارد. شما این اطمینان تان را از کجا میگرفتید؟ و مهمتر از همه اینکه، الهام تان از کجا می آمد؟

دوکتور غنی: خدمت تان نقطه اول عرض کنم که، در سال ۲۰۱۹ برای اولین بار افغانستان قادر به این شد، که صادرات بین‌المللی اش از یک میلیارد [دالر] بیشتر شود. تمام ترتیبات، هم از نگاه سرمایه‌داری، هم از نگاه زیربنا و مناسبات منطقی و بین‌المللی صورت گرفته بود، که در سه سال، این مبدل شود به دو میلیارد، و بعد از آن وسعت پیدا کند. و یکی از بخش‌های عمده آن، این بود، که یک قسمت قابل ملاحظه این صادرات ما، صادرات زراعتی بود، که موجب این میشد، که در جیب دهقان و بزرگ‌ر ما پول بیاید، و پولی که پس مبدل به سرمایه شود. و این در حالتی بود، که انفجار و انتحار، در سالی دو میلیارد دالر به اقتصاد جمعی افغانستان صدمه میزد. بیست فیصد آن هر سال تباہ میشد. با وجود این، مقدار سرمایه‌گذاری که صورت می‌گرفت، و ترتیباتی که گرفته شده بود، خاصاً با ایجاد یک صلح باعزت و پایدار، امید آنرا را برای ما میداد، که بتوانیم بالآخره از نگاه اقتصادی، به طرحی برسیم که به کشور عمده صادر کننده از یک طرف، و سرمایه‌دار در داخل کشور، که یک قسمت ضروریات عمده را تعویض کند، و در داخل تولید شود؛ بدل کنیم.

داود جنبش: خوب، از این تشریحات تان اطمینان یا اعتماد به نفس یک کمی واضح شد، الهام چی؟ الهام از کجا می‌آید؟

دوکتور غنی: الهام من هم از تاریخ ملی خود ما بود، و هم از تجربه بین‌المللی و تحقیقات بین‌المللی. در قسمت الهام داخلی ما، خاصاً طراح اقتصاد قرن بیست ما، که محترم عبدالمجید خان زابلی بود، مثال بسیار زنده و موجب الهام داخلی بود، با درک موقعیت افغانستان و تاریخ بسیار طولانی تجارتي ما.

از نگاه بین‌المللی، قسمت اول، تاریخ اروپا بود، که شروع از جرمنی و ممالک سکندناوی میشود، که بعد از صنعتی شدن انگلستان اینها واقعاً فقیر بودند. شرایط امروز کشور های عقب مانده، هم در قسمت های زیاد آلمان و هم خاصاً در ممالک سکندناوی وجود داشت و اینها فایق شدند سر این. اما مهمترین تجربه، بعد از جنگ دوم جهانی، آسیای شرقی است که شروع میشود از جاپان، سنگاپور، کوریای جنوبی، تایوان و بالآخره چین و مالیزیا، در این بخش کشور هایی بودند که موجب الهام می شدند.

مگر تجربه داخلی ما، چه سرمایه‌گذاری و ایجاد یک طبقه سرمایه‌دار به صورت منظم در داخل است، واقعاً توجه می‌خواهد و امید است که وطندار های ما، بالای این غور کنند، و از این درس های عمده را به دست بیاورند، و سرش عمل کنند.

داود جنبش: د عبدالمجيد زابلي نوم ما څو ځله تاسې سره په خبرو کې اورېدلی دی. يو څه يې د سياسي ادبياتو له لارې هم، له نامه سره آشنا وم، خو فکر کوم زما په گډون به ډېر اورېدونکي، د هغه له اقتصادي او سياسي طرحو سره، دومره آشنایي ونه لري. فکر کوئ دی د افغانستان د اقتصادي ښېرازۍ په برخه کې، همدومره اوچت ځای لري چې د موډل په توگه تعقيب شي؟ مثلاً څه طرحې يې درلودې؟

دوکتور غني: طرحه يې ډېره لوړه وه. د امان الله خان په دورې کې دا پيل شوله، چې ده، يو شرکت چې «سهامي شرکت» نومېده، تاسيس کړ، او د هغه د استازي په حيث باندې مسکو ته لاړ. او مسکو کې هغه وخت لټن چې مرگ ته نږدې و، نوی اقتصادي سياست يې ايښی و. په دې کې مخکې له هغه نه، دی بلد و. دی اصلاً له هرات نه و او زاري امپراتورۍ سره او آلمان سره ډېر آشنا و. د ده اساسي طرحه دا وه، چې بايد يو بانک په افغانستان کې جوړ شي، چې د ودې ترتيبات تر نظر [لاندې] ونيسي؛ البته دې طرحه کې جمال پاشا، چې د ترکيې له ځوانو ترکانو او يو له درې اساسي شخصيتونو د هغه دورې نه دی، افغانستان ته هغه هم راغلی و، اعليحضرت امان الله خان ته هغه هم دا مشوره ورکړې وه. مگر اصلي روابط د دې اعليحضرت نادر شاه سره شروع شول. نادر خان چې کابل کې ننوت، يو قران يې نه درلوده، خزانه تشه وه او ده سره پيسې نه وې. په عين زمان کې، عبدالرحمان خان نه تر امان الله خانه پورې، تخميني ۶۵ فيصده عوائد د دولت، د مالدارۍ او د ځمکې له ماليې نه راتلل، او پس له هغه نه، سياسي وضعې دا اجازه نه ورکوله چې دا ماليه په هغه رقم ټوله کړي؛ نو د نادر خان ټول ترکيز په گمرکاتو باندې و، او بيا زابلي صاحب څو طرحې وړاندې کړې. د بانک د تاسيس مقابل کې حساسيتونه وو، خاصتاً وزارت عدليې د هغه وخت، دوه کاله يې ونيول چې دا حل شي. يو واري چې دا جوړ شو، په شپږو کلو کې د بانک ملي پانگه سل چنده ډېره شوه، او دليل يې څه و؟ زابلي صاحب، نادر خان او پس له هغه نه، محمد هاشم خان صدراعظم ته چې واک د هغه په لاس کې و، دا ژمنه ورکړه چې ټول د گمرک عوايد به، دی د درېيو کالو لپاره گرتي کړي او ډېر به يې کړي او په دې اساس باندې يې، اساس د انحصار کېښود، واردات او صادرات. وارداتو برخه کې تېل وو، بوره وه، نور مواد وو، دا يې ټول په يو چوکاټ کې راوړل، او انحصارات يې جوړ کړل. اما عمده برخه د دې په صادراتو کې وه، او صادراتو کې لومړی کار چې ده وکړ، قره قل پوستکي وو. د افغانستان پوستکي به نورو واخيستل، هغه وخت کې برتانوي هند و، بيا به يې يووړل په خپل نامه به يې خرڅول. لکه چې پس ته زموږ جلغوزيو سره دا کار کېده. ده دغه ځنځير، بنيادي توپير په کې راوړ، راساً لندن او نيويارک ته يې صادرات پيل کړل. او نن حداقل يو ميليارد ډالر له هغو نهو ميلياردو نه، چې زموږ پانگه ده، بين المللي پښتوانه ده د افغانۍ او په امريکې کې ده؛ له هغو پيسو نه پيدا شوي دي، چې وختې دويم نړيوال جنگ پيل شو، د ده له پيسو نه دي، چې هلته يې کېښودلې او هغه زموږ د طلاوو ذخيره ده.

داود جنبش: يعنې بانک په افغانستان کې عبدالمجيد زابلي را پيل کړی دی، د ده نه مخکې نه و؟

دوکتور غنی: ملی بانک، لومړنی دی. بیا د افغانستان بانک هم د ده په ابتکار کېښودل شو او دی یې د ټولو رئیس و. په عین وخت کې چې دی وزیر د اقتصاد ملي و، په هماغه زمان کې همزمان، دی د افغانستان بانک رئیس هم و، او د ملي بانک رئیس هم و، عمومي رئیس هم و. نو بنسټ، هو ده کېښوده او هغه پور چې دولت په لومړۍ برخه کې ده ته ورکړی و، ده بېرته د پانګې په حیث باندې، د افغانستان بانک ته ورکړ.

داود جنبش: و حالی هم کمی مشخص در مورد طرح های او: آیا او منطقه را در نظر داشت، از نظر صادرات یا جهان، هم شامل آن میشد؟ چون شما اشاراتی به لندن و نیویارک هم داشتید.

دوکتور غنی: همزمان بود. اقلامی بود مثل قره قل واری، که برای بازار خاص اروپا تمرکز داشت. لندن بازار عمومی اروپا بود، نیویارک بازار عمومی قره قل بود. در آن زمان، پوست قره قل یکی از فیشنی ترین مواد استعمال بود، خاصتاً برای خانم های متمول. و این بازار را زابلی صاحب در کوچکترین مدت تنظیم کرد. شعبه بانک ملی، که در نیویارک افتتاح شد، و فعلاً هم جز سرمایه ملی افغانستان است، یک تعمیر چند منزله است، که از جایداد دولت افغانستان است؛ این را آقای زابلی علاوه بر پولی که در «فدرال ریزرف بانک» نیویارک ماند به حیث طلا و پشتوانه، این تعمیر هم یکی از سرمایه گذاری های مهم است و از موادی است که، هنوز هم جریان دارد.

قسمت دوم، تمرکز خاصتاً سر اتحاد شوروی بود. و دلیل چی بود؟ اتحاد شوروی سخت محتاج پنبه بود. افغانستان تاریخ بسیار طولانی در تولید پنبه دارد، خاصتاً قبل از حمله چنگیز و بعد از آن، که شروع شد در هرات؛ اما چیزی که آقای زابلی کرد، رواج پنبه دوباره به مقیاس بزرگ، در ولایات فعلی بغلان، قندز، تخار و بلخ بود. در آن وقت، این ولایات شمال شرق را ولایت قطغن و بدخشان می گفتند، یک ولایت بود ساحه قطغن؛ و مزار شریف و ولایت مربوطه سمت شمال را ترکستان می گفتند. ساحه شمال شرق افغانستان دو مشکل عمده داشت: یک، ملاریای بسیار شدید رواج داشت، و ساحه باتلاق زار بود؛ و دوم کمی نفوس بود. بعد از قحطی بسیار بزرگ ۱۸۷۲ که بنام قحطی فارس یا فارسی مشهور بود، نفوس منطقه به شدت کم شده بود. این منطقه را گلش را آقای زابلی احیا کرد. در حقیقت بغلان ها، پلخمیری، قندز و تالقان، تمامی این شهرها را دوباره، اساسش را آقای زابلی گذاشت. در ظرف ده سال، افغانستان قادر به این شد، که ۱۰ هزار تن پنبه را در سالی به اتحاد شوروی صادر کند. قبل از آن برای تمام خریداری خود، افغانستان سکه یعنی طلا یا نقره را باید به اتحاد شوروی میداد. بعد از این صادرات، نظام بارترا یا تبادل گذاشته شد، که ضروریات صنعتی و بعضی اقلام عمده، مثل تیل وغیره واری، از اتحاد شوروی وارد شود، اما [تادیه] پول در بدل صورت نمی گرفت.

و ابتکار دیگر آقای زابلی این بود، که اتحادیه‌های تولید کننده‌ها را ایجاد کرد. هم اتحادیه تولید کننده‌های پنبه را، و هم خاصاً اتحادیه‌های تولید کننده پوست قره قل را. همه اینها یک بازار مطمئن داشتند، و تمام ضروریات در قسمت پنبه، از تخم گرفته تا ترتیبات دیگری که ضرور بود، حیوانات و غیره... برای شان فراهم میشد. و در این ضمن، اول از بدخشان کوشش کرد که مردم انتقال کنند به قندز و بغلان. متأسفانه، در آن وقت، شهرت قندز این بود که، از قرن نوزده مانده بود، که یک اصطلاح بود که «اگر مرگ می‌خواهی قندز برو!»، چون در آنجا علاوه بر ملاریا، یک قسم کرم‌های خاص بود که در وجود می درآمد و وجود را انفجار میداد. از این جهت، زابلی صاحب در حدود ۶۲ هزار نفر را، در آن وقت ولایت بزرگ کابل، که میدان وردک و لوگر این‌ها را هم در بر داشت، و افغانستان مرکزی را، انتقال داد. اساس صنعتی شدن را در این حالت گذاشت.

در پهلوی این، این آقای زابلی بود که بار اول در افغانستان، پول کاغذی را رواج کرد، و پشتوانه آن نقره و طلا بود، و به اساس آن، سیستم نو آمد، و با تمام بانک‌های عمده جهانی روابط مستقیم ایجاد کرد. قبل از این، قسمت عمده مبادلات را، از راه حواله انجام میدادیم، و در این بخش، از ۲۰ تاجر عمده افغانستان، تنها ۲ اش مسلمان بود. دو اقلیت بزرگ مذهبی ما، که در آن وقت یهودها هنوز هم در افغانستان حضور بارز داشتند و اهل هنود ما بودند. بعد از تشکیل بانک ملی، قسمت عمده سرمایه در قسمت اول از هرات آمد، اما تمرکز عمده آن، در قسمت اول سر شمال افغانستان، بعد از آن ولایت کابل، و بعد از آن قندهار و هلمند بود. این طرح‌هایی بود، که همه در مدت [کار] او آمد، اما چیز دیگری که در این وجود داشت، بانک ملی موجب آن شد، که شرکت‌های متعدد دیگر، با تمرکز در بخش‌های مختلف ایجاد شوند، و بانک ملی برای اینها قرضه میداد. اما عمده‌ترین اقدام آقای زابلی از نگاه تاریخ اقتصادی ما، طرح‌های صنعتی شدن افغانستان بود. چون پولی را که از صادرات به دست می آورد، در حال مبدل کردن به صنعتی شدن بود. اساس نساجی افغانستان را آقای زابلی گذاشت.

داود جنبش: وبنی، وبنی، د دې لیست له اورډولو وړاندې غواړم یو څه مداخله وکړم، چې دا ټولې دغه ډول طرحې بې ترانسپورته نه شواى کېدی، گراني وې. دې برخه کې بې څه کړي دي؟

دوکتور غني: لومړی وار چې عصري ترانسپورت خصوصي سکتور له خوا منځته راغی، د ځایو، د محترمو ځایو قبیلې نه و، او دا ټول د زابلي صاحب له خوا تمویل شول. او پس له هغه نه چې ده دا زمینه د لاریو د اخیستلو، دوی ته برابره کړه، دوی ډېر زر وتوانېدل چې هندوستانی شرکتونه وباسي. او که په یاد مو وي، دا برخه د ترانسپورت کې ډېر لوی شرکتونه منځته راغلل، چې لومړي په کې ځایي وو او پس له هغه نه نور کوچیان، چې پخوا له هغه نه، د

اوبنانو او دې، لارې نه یې انتقالات کول، لاری یې واخیستی. نو دا هم یو اثر دی چې پاتې شو، او اورېدونکو ته به په زړه پورې وي چې څنگه افغانستان کې عصري ترانسپورتي شرکتونه منځته راغلل.

داود جنبش: هو، د څاڅیو د ترانسپورټ بسونه مې په یاد دي. نه پوهېږم چې دا به هماغه وو که نه؟ شاید پکې تللی هم یم، خو په دې نه پوهېدم چې دا هم له مجید زابلی سره تړاو لري. و حال هم پرگردیم به کارنامه های آقای زابلی، در قسمت صنعتی شدن افغانستان.

دوکتور غنی: اولین شرکت های برق را، یا تولید برق را، هم این به وجود آورد. و مخصوصاً طرحی را که در ۱۹۴۹ یک طرح بزرگ بود، اگر آن طرح عملی میشد، واقعاً افغانستان اساساتی را که آقای زابلی گذاشته بود؛ قبل از سنگاپور، قبل از کوریای جنوبی، قبل از تایوان - چین و قبل از چین بود. یعنی، یک طرح ناب بود که بعداً کشورهای [دیگر] و پاکستان در زمان مارشال ایوب خان کوشش کرد، عین ترتیب طرحی را ایجاد کند. نقطه عمده آن، فهم خاص اقتصادی آقای زابلی بود، که شعارش که من نقل قول کنم، «تمرکز سرمایه بود». سرمایه باید متمرکز شود، باید به کار افتاده شود، و موجب تولید سرمایه دیگر شود. از این جهت، او یک فصل ناتمام اقتصادی ماست. اگر امان الله خان فصل ناتمام سیاسی ماست، آقای زابلی فصل ناتمام اقتصادی ماست.

داود جنبش: آیا به عنوان وزیر هم همینقدر موفق بود؟ مثلی که در بخش صنعت و تجارت و غیره بود؟

دوکتور غنی: این دو مرحله دارد. یکی مرحله موفقیتش است، و دوم مرحله ناکامی اش. مرحله موفقیت اش همراه نادر خان، محمد هاشم خان و تا حدی شاه محمود خان بود. در این مرحله بدون همکاری دوامدار با دولت، طرح ها پیرا که داشت، عملی شده نمی توانست، خاصتاً ایجاد نظام انحصارات و همچنین کنترل مطلق سر ارز خارجی افغانستان. در دوران او، سیستم حواله مطلق زیر کنترل بانک ملی و بعداً بانک مرکزی آمده بود.

بعداً مرحله تنش است. تنش در این ایجاد میشود، که موفقیت آقای زابلی مبدل به ایجاد یک طبقه سرمایه دار میشود، که هم با اقتصاد بازار فرق دارد و هم با دولت. در اینجا، خانواده شاهی حساس میشود. نسل دوم خانواده شاهی، خاصتاً داود خان و نعیم خان، با آقای زابلی در تضاد می آیند. اما موجبی که در سال ۱۹۵۰ از وزارت اقتصاد ملی و ریاست عمومی بانک مرکزی استعفی میدهد، در یک مجلس با شاه محمود خان، برایش پر خاش میکند، سر یک موضوعی که نسبتاً ساده بود، که یکی از اقارب شاه محمود خان دالر میخواست، که به خارج سفر کند و مقررات را کابینه گذاشته بود، آقای زابلی موافقه نکرده بود، استعفی کرد. اما دلیل اساسی این، که امید است پس سرش بیایم، فیصله بانک صادرات و واردات امریکا بود، که آقای زابلی یک طرح افغانستان شمول، یک طرح بسیار بزرگ برای تحول اقتصادی

افغانستان ارایه کرده بود، بدبختانه آن بانک این طرح را رد کرد. و این موجب آن شد، که آن حیثیت بسیار بزرگی را که او در داخل داشت، مورد سوال قرار بگیرد، چون بانک صادرات و واردات امریکا در عین حال پول چند پروژه را تصویب کرد، چند پروژه زراعتی را، که وادی ارغنداب و وادی هلمند بود، اما دلیل آن این بود، که یک شرکت امریکایی را که دولت افغانستان استخدام کرده بود، بنام مورینسن نودسن، آن شرکت را تمویل کند، و شرطش هم این بود که شرکت استخدام کند. ناکامی شخصی آقای زابلی مبدل شد، به ناکامی طرح اقتصادی او، و تضعیف بنیادی طبقه سرمایه دار افغانستان. بدبختانه عوض اینکه سکتور خصوص و سکتور سرمایه دار با هم کار کنند، در تضاد آمدند و یک قسمت زیاد تاسیسات و اسهام خصوصی، دولتی شد؛ و بالآخره در دوران ریاست جمهوری داود خان، مطلق ضبط و یا به عبارت دیگر، ملی شد.

از این جهت این قشری که به صورت نادر به وجود آمده بود، و در منطقه واقعاً و در آسیا نادر بود، عوض این که به پیشرفت برود، در رکود مواجه شد، و بعد از آن ضعیف شد. ما عوض صنعتی شدن و کشور صادراتی شدن، به یک کشور مصرف کننده، یک کشوری که طرف اقتصاد نیمه رهنمایی شده رفت، رفتیم، اما نتوانیستم آن راه را هم عملی کنیم.

داود جنبش: دا کوم مهال چې په اړه یې غږېږو، دا له دویم نړیوال جنگ سره هم مهاله راغی، آیا د بناغلي زابلي د طرحو په ماته کې دغو عواملو لکه نړیوال جنگ او هغه ستونزې چې ورسره تړلې وې ډېر نقش درلود، که کورنیو عواملو؟

دوکتور غني: د زابلي ټولې طرحې په هغه دوران کې عملي شوې، چې نړۍ په خپل لوی ترین اقتصادي بحران کې وه، چې ۱۹۲۹ نه پیل شو. په هماغه کال چې امان الله خان ووت، بدلون راغی، حبیب الله کلکاني امارت ونيوه، او پس له هغه نه نادر خان پاچا شو. دغه دوران کې، افغانستان غیر له یوې وړې مرستې نه چې لنين افغانستان سره وکړله، هېڅ نوع خارجي بين المللي پور يې وانخيسته. دا ټولې د زابلي طرحې له داخلي عوايدو نه منځته راغلې. يعنې پانگه داخلي وه، د تمرکز د داخلي پانگه وه.

دویم نړیوال جنگ کې زابلی ووت، ډېره برخه یې په سویس کې تېره کړه، اما دې دوران کې افغانستان وکړی شوو چې خپلې زېرمې ډېرې کړي. دویمې نړیوالې جگړې په پای کې دلته لا هم ذخایر موجود وو او افغانستان اسعار درلودل. جنجال داخلي نظر نه، په دې باندې راغی، چې له یوې خوا نه، زابلی او د افغانستان عمده لیکوالان، په دې کلو کې ډېر سخت تضاد کې راغلل، ځکه لیکوالانو چې پس ته ډېر مشهور شول، ځینې یې مخکې هم مشهور وو، لکه مرحوم غبار، لکه مرحوم فرهنگ او نور... ډېر سخت په تگلارې باندې په انتقاد ول. او له بلې خوا نه، عمده دلیل د شاهي

کورنی و چې غوښتل یې ټولې گټې زابلې ته شخصاً او دې نوې طبقې ته چې سرمایه‌گذاره طبقه وه، دې ته لارې نه شي؛ نو په هغه دوران کې و چې اساس د مرکزي بانک کېښودل شو او پانگه یې زابلې ورکړله. اما بله برخه هم دا وه، چې یو رقابت د سیاسي تگلارې او د اقتصادي تگلارې و. دا دوه برخې نادر خان او هاشم خان یو ځای کړې وې، نوې برخه د شاهي کورنۍ چې دوه وروڼه نعیم خان او داود خان وو، هغوی دې سره مخالفت درلود او د دوی مناسبات قطعاً زابلې سره سم نه شوو، تر آخره پورې.

بله برخه هم دا وه، چې زابلې له یوه هټیت سره، چې هغه کې امیرالدین خان شنسب، عبدالحی خان عزیز، حکم چند خان او ډاکټر روف وو. درې میاشتو لپاره دوی واشنگتن ته لاړل، او یوازې یو بین‌المللي مشاور دوی درلوده، چې فرانک نومېده او دلیل چې زه ډېر په اعتماد غږېږم، فرانک په ۱۹۵۳ کې یو گزارش ولیکه چې ډېر په زړه پورې دی او ډېر دردناکه دی. زابلې یوه طرحه وړاندې کړه د سل میلیون ډالرو لپاره، او دې وخت کې، د [امریکا] د صادراتو او وارداتو بانک ترکیب ته، اندونیزیا ته او ځینو نورو ملکونو ته، چې د امریکې سیاست ته مهم وو، همدغسې لویې پیسې یعنی سل میلیون ډالره [منظورولې]، دا هلته له څو میلیاردو ډالرو نه ډېر تر پیسې دي، یو واري به یې د پروگرام په حیث ورکولې. دوی افغانستان ته وویل چې افغانستان په دې جگړه کې د امریکې په صف کې نه دی درېدلې، بې طرفه دی، تاسې ته مور یوازې د پروژو په حیث پیسې درکوو او پروژو ته چې راغلل، د ده ټولې صنعتي پروژې یې رد کړلې او بالاخره یې مذاکرات پېښودل. دوه واري یې پلانونه له سره ورکړل، په ډېر منظمه توګه او نتیجه یې دا شوله چې دوی یوازې د ارغنداب، چې د دهلې بند دی او پس له هغه نه، د بۇغرا د کانال او د کجکي د بند پروژې ومنلې، په شرط د دې چې دا د امریکایي شرکت له لارې نه راشي او ټول امور یې دا شرکت اداره کړي. حکومت د افغانستان دا یې ومنل او دې نه پس زابلې صاحب له صحنې نه ځي. مخکې له دې نه، د سروبي د بند اساس بردي او هغه د جرمنیانو له لارې نه. نو دواړه عوامل یو شول، او هغه شی چې فرانک لیکي دا دی، چې دې [امریکایي] بانک یوه تخنیکي فیصله وکړله چې سیاسي او اقتصادي عواقب یې افغانستان ته ډېر وخیم وو، او یوه طبقه او یو متفکر شخصیت یې له صحنې نه لرې کړ، چې د هغه نظیر په آسیا کې ډېر کم و یا نه و، هغه وخت کې.

داود جنبش: و اگر کوتاه هم لطفاً در مورد نقش آقای زابلی در قسمت تقویت قوه بشری ما هم صحبت کنید، چون به فکر من اینگونه طرح های بلند بالا، بدون موجودیت چنین یک قوه بشری جدید، امکان عملی شدن نداشت.

دوکتور غنی: استخدام متخصصین بین‌المللی، بار اول از طرف آقای زابلی صورت گرفت. از جاپان، از استریا، از جرمني و از کشور های دیگر، او افراد را استخدام کرد. اما مودل او این بود که اینها برای او کار میکردند، اینها برای افغان ها کار میکردند، نه بالعکس.

دوم، اساس بانکداری را، به صورت نهایت منسجم گذاشت، و یک کادری بانکدار در افغانستان تربیه شد، که بعد از آن، د افغانستان بانک را هم اینها اداره کردند، و بعد از آن وقتیکه تعداد بانک ها زیادتیر شد، متأسفانه به موفقیت نرسید، اکثریت مطلق [کارمندان] از اینهاست.

سوم، یک قسمت شخصیت‌های برجسته بیرا، که بعداً ظهور کردند، به پول بانک ملی بیرون روان کرد. در جمله افرادی که برای آقای زابلی کار می کردند، آقای نور محمد تره کی بود، طور مثال، که مسؤولیت اعمار خانه آقای زابلی را، که در دارالامان است و فعلاً مقر وزارت انکشاف دهات است، به عهده داشت. و شخصیت های عمده بیکه در جرمنی فرستاده شده بودند، و این افرادی بودند که اعلیحضرت امان الله خان اینها را فرستاده بود، تمام اینها جذب شدند. در این بخش، آقای زابلی واقعاً تهذاب‌گذار بود. تمرکز او راجع به ایجاد سرمایه بشری، حتی در وصیت نامه اش هم شامل است.

داود جنبش: په دغه وصیت نامه کې داسې څه لیدلی شوو چې د ده د شخصیت داسې یو اړخ چې تراوسه پرې نه یوو غږېدلی، روښانه شي؟ او زما اټکل به دا وي چې دا به یې حتماً د ژوندانه په وروستیو کې چمتو کړې وي.

دوکتور غني: تقريباً ۱۰۳ کلن و چې حق ته ورسېده، او په امريکې کې بريالی و، لوی جايداد يې درلود. يوه عمده جزيرې کې د ماسوچوسيت او اريزونا کې اوسېده. د دې منځ کې يې تگ راتگ درلود. په دوامداره توگه يې تر آخره پورې ليکنې کولې. ليکنو نه يې زه ځکه خبر يم، چې د ده آخري مېرمنه استريايي وه، او يو وار افغانستان ته راغله. زه هغه وخت حکومت کې نه وم، څو شپې يې مور کړه تېرې کړلې، ځکه چې غوښتل يې، چې د ده د وصيت نامې تعقيب وکړي او د ده ياداشتونه يې ما سره شريک کړل. دی يو وار راغی چې د اساسي قانون په دوران کې و، د اعلیحضرت په دوران کې، پس د داود خان له استعفی نه اساسي قانون ترتیبېده، دی راغی، اما نظريات يې ونه منل شول، نو بېرته لاړ. څو برخې د ده د وصیت نامې باندې به زه ذکر وکړم، چې دا معلومه شي درته او وطنوالو ته هم معلومه شي:

لومړی، د ده وصیت نامې کې دا دي، که د ده له لمسیانو نه او یا لمسی، څوک غواړي چې د ده میراث کې برخه ولري، باید افغانستان ته لاړ شي، او هغو شرایطو باندې ژوند وکړي په افغانستان کې، چې نور باعزته افغانان په کې ژوند کوي، اما تجملی ژوند باید ونه لري.

دویمه برخه یې دا ده، ځکه چې بشري پانگې باندې راځو، چې د ده وصیت دا و، چې ډېره برخه د ده پانگه، باید کابل پوهنتون باندې ولگېږي او د کابل پوهنتون د ودې لپاره مصرف شي. نو وختې چې ما وصیت نامه پیدا کړه، زه د کابل

پوهنتون رئیس وم، ما وزارت خارجه ته وليکل، اما له بدې مرغې نه، هغه خوا نه تعقيب نه شو، ځکه چې دا ترتيبات يې بدل شوي وو، نو هغه پانگه په لاس رانغله. اما د ده روحیه بنيی، چې څومره وطن سره يې مينه درلودله، او غوښتل يې، چې دا بشري پانگه، په هغه توگه منخته راشي، چې افغانستان وکړی شي، خپل راتلونکی [جوړ کړي].

دې برخې کې د پيټر فرانک، چې مخکې مې ذکر وکړ، چې د ده مشاور و، او پس ته يې يوه ليکنه وکړله؛ مهمه ده. پيټر فرانک وايي: چې د ظرفيت ستونزه په دولت کې وه، اما نه د زابلي په مؤسساتو کې، او د سرمايه دارې طبقې په فعاليتو کې؛ ځکه دوی واقعاً تمرکز راوړی و او حساب و کتاب يې ډېر برابر و. د مثال په توگه، ټولو مامورينو د ملي بانک او د هغه مرتبط شرکتونو، صحي بیمه درلوده، او په عين حال کې دوی ته کورونه جوړ شول. دا ساحه د سرای غزني چې ورته يې ويل، سلها کوره دلته جوړ شول، چې پس ته ورکړل شول مامورينو ته، د کورو په حيث باندې. هر ځای کې چې ده شرکتونه جوړ کړل، د کورونو ترتيب يې ونيوه. انسجام د دې او دا اتحادیې چې تشکيل شولې، دوی منځ کې وضاحت و، چې څه چې دوی توليدوي چې که پنبه وه، که د قره قل پوستکی او دا ... قيمتونه واضح وو او منځ کې يې معلومدار ملي بانک ډېره گټه کوله، اما گټه يې دا نه وه چې يوازې له دوی نه يې گټل، گټه يې ځکه کوله چې منځ کې، چې نور ملکونه او نور افراد موجود وو، هغه يې لرې کړل، ده يې ځای ونيوه او ترتيب يې برابر کړ.

داود جنبش: ډېره مننه، فکر کوم د مجيد خان زابلي په ونډه او په نژدې تېر کې د افغانستان د صادراتو او سوداگرۍ په سابقه لږ څه مفصل وغږېدو. اوس به راشو نورو مسئلو ته. لومړی، که واردات دا اوس د دغه بحث لپاره له پام وغورځوو، صادراتي کېدل چې زموره اصلي موضوع ده، او تجارت بايد يو د بل معادل ونه بلل شي که څنگه؟

دوکتور غني: تجارت په ځانگړي برخې کې ډېر اوږد تاريخ لري، اما تجارت پانگه نه ده، پيسې دي. پانگه په دې بدلېږي چې پانگه څنگه نوره پانگه توليدوي؟ او کار څنگه ايجادوي؟ وده څنگه ايجادوي؟ يو ملک کې څنگه بدلون راوړي؟ د دې لپاره، مهمه ده چې په دې پوه شوو، چې پخوا توليد باندې ترکيز و او خيال يې کاوه چې بازار خود په خوده جوړېږي. نن بالعکس ده، جناب جنبش صاحب او تاسې او اورېدونکو! تر څو چې لومړی بازار باندې پوه نشئ، چې کوم بازار مو په نظر کې دی، هغه بازار څه غواړي؟ او څنگه کیفیت غواړي؟ او په څه اساس يې غواړي؟ او څنگه قيمت برابروي؟ او ځان هغه ته برابر نه کړئ؛ نه جوړېږي.

تېر کابل ځينې مواد په هرات او نورو ولاياتو کې ډېر ښه وو، اما قطعاً بازار ورته نه شته. همدارنگه جلغوزي ته وگورئ. جلغوزي بدل شوي وو چې د افغانستان په لوی ترين صادراتو باندې بدل شي؛ اما څه چې زه اورم، اوس بوجی پراته دي، بېرته په قاچاق باندې بدلېږي. جلغوزی يې ډېر يو ژوندی مثال و. که بين المللي احصائيو ته مو کتل، د افغانستان نوم په کې نه و، کوم ممالک يې ډېر اخلي؟ د مثال په توگه، چين او جرمني، دې کې ډېر ستر بارز رول لري. چين له

پاکستان نه اخیستل او بیا، نوره پانگه یې پرې اچوله، پاکولو او دې کې ... جرمني ته یې صادرول چې لوی ترین وارد کوونکی دی، اما چې لیدل مو، په حقیقت کې یوه ډېره برخه، چې د پاکستان د جلغوزیو په نامه تلل، د افغانستان نه وو. دا چې مور وگرځاوه او چین ته مو مستقیم صادرات شروع کړل، یو واری یو عظیم بدلون راغی، او پس له هغه نه مو هدف دا و چې دا مستقیم جرمني ته ورسوو. قاچاق هم تجارت دی، دا نه ده چې پیسې نه [په کې] پیدا کېږي، اما دا په دې نه بدلېږي چې، د خلکو په ژوند کې، یوه تگلاره راشي چې وده وگورئ، دا لکه یو ځنځیر دی. چټل ځنځیر یو رقم دی. یو ډېر خوندور ځنځیر دا دی، چې هره برخه، هره کړۍ د ځنځیر، په کار، بشري پانگې په ایجاد کې، د پیسو په پیدا کولو کې، او د خلکو د ژوند په تغیر کې راشي. ځکه هر څومره چې دا ځنځیر کړۍ یې د اهمیت وړ شي، او د یوه مملکت په منځ کې، ورباندې پانگه واچول شي، ترهماغه اندازه وده راځي.

ما همیشه ویل چې، د اقتصادي ادارو ارزونه ډېره آسانه ده، اما ډېره گرانه. آسانه په دې ده، چې باید د ولس جیب ته وگورئ. که د ولس جیب ډکېږي، بریالي یی، اما که د ولس جیب نه ډکېږي ټول نور عارضي دي. اداره یوازې او یوازې دا هدف لري، چې د خلکو خدمت وکړي. دغه لپاره ده چې، وختې چې منظم صادرات ډېرېږي، هر ډالر د صادراتو، کم له کمه لس تر شل ډالرو د بین المللي مرستو ارزښت لري، ځکه تل پاتې دي. او بیا ډېر تره خوندور کېږي، ډېر تره پراخېږي. زموږ فاجعه دا وه، چې دغه طریقه چې زابلي صاحب شروع کړې وه، او بیا ما ورته وده ورکړه دواړه واری، اوس درېدلې دي. اما هیله من یم چې د دې په ارزښت باندې وطنوال پوه شي، ځکه چې بې له هغه نه، همیشه به صدقې باندې درېدلې اوسئ. تاسې فکر وکړئ که نن دوه میلیاردو صادراتو ته رسېدلې وای، نو دومره خلک به د ملگرو ملتونو صدقې ته درېدلې وای، چې یو قاب لوبیا ورکړي؟ دغه یې توپیر دی!

داود جنبش: یک کشور به نظر شما، چگونه به این نتیجه میرسد، که توان این را دارد، که قدرت صادراتی شود؟ در همین نیم قرن گذشته، پیش چشم من، کشورهای بسیار فقیر از راه تجارت و صادرات، به ثروت های عظیمی دست یافتند، چطور؟

دوکتور غنی: عمده ترین مثال در جهان، بعد از جنگ دوم، شروع از جاپان میشود. روزی که جنگ دوم جهانی خاتمه یافت - و معلومدار می فهمید به حیث یک فاجعه بزرگ بشری، که هیچوقت تاریخ بشری آن را فراموش نه خواهد کرد - توسط بمب اتوم در جاپان ختم شد. دو شهر جاپان در چند دقیقه به خاکستر بدل شد، اما جاپانی ها بعد از ختم جنگ دوم جهانی، فوراً شروع کردند و خوشبختی شان در این بود، که امریکا به این فیصله رسید، که در دوران جنگ سردی که شروع شده بود با اتحاد شوروی، جاپان باید دارای یک اقتصاد قوی، یک دولت قوی باشد. زمینه صادراتی شدن جاپان را، در حقیقت امریکا فراهم کرد. این در دوران اشغال جاپان، از طرف امریکا بود، که جاپان را قانون

اساسی داد، که هنوز هم قانون اساسی جاپان است، و شرکت های بزرگ جاپانی را لغو نکرد. این ها دوباره خود را زنده کردند، که هنوز هم به یاد من است، که وقتی که می گفتید ساخت جاپان، مردم خنده میکردند. و یک تبصره وزیر خارجه امریکا آقای دالس موجود است، که گفته بود: هان، معلومدار چیزهای دیگر را ما برای تان زمینه را فراهم میکنیم، اما جاپان قادر به این نخواهد شد، در عمر، که موتری را ایجاد کند که یک امریکایی آن را به خوشی خود بخرد. اما دیدید که جاپان یک تغییر بسیار بزرگ آورد، و در یک مرحله ای بود، که به حیث رقیب عمده اقتصادی امریکا شمرده میشد. کشور های دیگری که از این الهام گرفتند، در مرحله اول سنگاپور بود. سنگاپور را که جز فدراسیون مالیزیا بود، اخراجش کردند و سنگاپور هیچ چیز نداشت. می فهمید که سنگاپور حتی آب آشامیدنی کافی ندارد، آب آشامیدنی خود را هم وارد میکند. اما یک صدراعظم داشت بنام (لی کوان یوو)، که چند دهه صدراعظم بود و هنوز پسرش صدراعظم است، در مابین، یک دو شخصیت دیگر صدر اعظم بودند. و سنگاپور خود را عیار کرد که به یک کشور عمده صادراتی بدل شود. امروز یکی از غنی ترین کشورهای دنیاست. بعد از آن کوریای جنوبی بود. نام شرکت سامسونگ را همیشه شنیده اید. کسیکه اساس این شرکت را گذاشت، قبل از رئیس جمهور پارک، تاجر ماهی بود. در این کشور ها و بعد از آن در مالیزیا عین چیز را می بینید. یک نظام سرمایه گذاریکه تمرکز خاص به صادراتی شدن را دارد، به ایجاد آمد؛ اما مهمترین تغییر، بعد از آن در چین آمد، چون اقتصاد چین در سالهای زعامت مائو تسه تونگ، تمام تمرکزش به خود کفایی داشت، و دوری از مارکیت بین المللی. وقتیکه دینگ ژیاو پینگ زعامت چین را به عهده گرفت، اول به تدریج، و باز با ترکیز بسیار خاص، صادراتی شدن را مطرح کرد و سرمایه گذاری را. و اینست، که امروز چین به بزرگترین کشور صادر کننده دنیا بدل شد. بنابر این آسیای شرقی مثال های بسیار زنده دارد. در ممالک مسلمان، از یک طرف تجربه بسیار عمده مالیزیاست، که صدراعظم سابقش آقای مهاتیر طرح بیست - بیست را به وجود آورد. اکثر مردم فکر میکنند که هدفش سال ۲۰۲۰ بود. نخیر! او داکتر چشم بود و میخواست دید را بگوید، که دید چشم بیست - بیست داشته باشید و پلانگذاری بسیار منظم. بعد از آن ترکیه است، که باز هم به یک کشور صادراتی بسیار بزرگ، در دوران صدارت و بعد از آن ریاست جمهوری آقای اردوغان بدل شد. اندونیزیا فعلاً؛ امارات که هنوز هم یکی از عمده ترین کشورهای صادراتی است، تنها از نگاه تیل نیست؛ و امروز تغییر هند را می بینید. هند به حیث قدرت عمده جهان، باز هم از خاطر این بروز کرده، که یک اقتصاد صادراتی بسیار بزرگ را ایجاد کرد. در حالی که در سالهای ۶۰، فیصدی رشدش از پاکستان کرده کمتر بود، و سالها در یک برزخ بود، اما امروز به سرعت بسیار زیاد حرکت میکند.

داود جنبش: د دې ودې او پرمختگ راز په څه کې دی؟ څنگه دغه ځای ته ورسېدل؟

دوکتور غني: لومړۍ برخه دا ده، چې دولت او سرمايه داره طبقه په يوې واحدې طرحې کې راغلل. نورو ځايونو کې، خاصاً افغانستان کې، همېشه پانگې ته د غلا په حيث کتل شوي. پانگه ډېره برخه کې مشروعيت نه لري. نو هر څوک چې پانگوالو ته گوري، فکر کوي چې دا غلا ده. دويم يې دغه ذهنيت دی. درېيمه برخه يې دا ده، چې پس له نړيوالې جگړې نه، ډېرو هغو ممالکو چې خپل استقلال يا آزادي يې نوې گټلې وه، يا دا وه... ټولو په دې باندې ترکيز درلود چې فکر کوي چې پلانگداري اساسي ده او خصوصي پانگه کافي نه ده. د دولت په نقش باندې، ډېر ټينگار راغی، اما دغه تعادل، چې دولت يې له دې نه چې سرمايه داره شرکتونه وي، او لوی قشر يا طبقه ايجاد شي؛ پرمختگ نشي کولای. لوی ترين مثال يې خپله اتحاد شوروي دی. اتومي قدرت، دويم لوی قدرت د نړۍ، تاسې هلته ژوند کړی، دوکتورا مو اخیستې ده. د رياضي، فزيک او يا دې نورو مواردو کې يې بې ساري پرمختگ درلود، او اتومي بمب يې ايجاد کړ، نور يې څه وکړل؛ اما څه وشول؟ علم د خلکو د اقتصادي ودې په خدمت کې راغی. ټول ترکيز يې نظامي توليد لپاره و، او پسته چې بحران راغی رقابت باندې، اقتصاد ونړېده. نو د دولت رول يا نقش هم ډېر مهم دی، هم حدود يې بايد واضح وي. که بې حده دولت مداخله وکړي، دا په فساد او يا په رکود باندې برابرېږي. له بلې مخې نه، که دولت حامی نه وي او شريک ځان ونه گڼي، او دې ته ونه گوري، چې په ودې کې د خلکو د پرمختگ لاره ده، او د وظيفو تفکيک دی، او د قانون حاکميت، امنيت او انساني پانگې په ودې کې، په واضح توگه خصوصي سکتور سره مشارکت ايجاد نه کړي؛ بيا هم پرمختگ نه راځي. دغو هيوادونو وکړی شوو، چې دغه فورمول ته ورسېږي په دوامداره توگه. او بل، يو وارې چې دوی پيل وکړ، شاتگ يې نه درلود. يعنې د مثال په توگه، زابلي صاحب ته خدای ډېر لوی عمر ورکړ، مگر که تاسې فکر وکړئ، څلوېښت کاله نور، دی په افغانستان کې وای او په هماغه قوت چې د ده کوريايي همزمان خلک، يا جاپان يا نورو ودې ته دوام ورکړ، او ويې کړی شول چې خپل شرکتونه په بين المللي شرکتونو باندې بدل کړي، شايد دی په دې باندې بريالی شوی وای چې نن، په نړيوالې سطحې باندې، افغانستان ته شرکتونه په ميراث کې پرېښي وای. اما عقدي، تنگ نظري او معلومدار اعتراضات چې يوه برخه يې معقول وو [د دې بهير مخه ونيوله]. زموږ ستونزه په دې کې ده هميشه، چې شاهي کورنۍ، زموږ متخصصين او لوستي خلک او سرمايه دار قشر، په يو خط کې نه وو. او نن بيا هم، گاونډي هيوادو کې هم، له بدې مرغې نه دا گورئ، چې دغه ترتيب منځته نه دی راغلی، او ځکه سره له دې، چې ځينو يې زښت ډېر امکانات درلودل، هغه وده چې ممکنه وه، منځته رانغله او بالعکس، هغو نورو هيوادونو کې، ځيني مسلمان هيوادونه مې ځکه ذکر کړل، چې دا په دې باندې نه ده تړلې، چې مسلمانانو کې کومه ستونزه ده، بنيادي ستونزه په دې کې ده چې څنگه تعادل، حدود او همغږي منځته راځي.

داود جنبش: ډېره مننه استاده، د تجارت بحث هم ډېر اوږد دی. د دې لومړۍ برخې په پای کې غواړم ستاسې داسې مشخصه ارزونه ولرم. تاسې به ظرفيتونه مخکې هم ارزولي وي، اوس به هم پرې کار کوئ، آيا فکر کوئ په عيني

ډول، داسې صادقانه يې چې ووايو، افغانستان دا وړتيا لري چې د ختيځې آسيا د ودې دغه موډل چې دلته پرې وغږېدو، تعقيب کړي، له فقر نه ووځي او منلی پرمختللی هيواد شي؟

دوکتور غني: بې له دې نه بل اختيار نه لري. يو بل بايد ومنی، يو نظام باندې، هر اړخيز نظام باندې، چې سياسي مشروعيت لري، اقتصادي مشروعيت لري، فرهنگي مشروعيت لري او منطقي او بين المللي مشروعيت لري؛ دې ته بايد را ورسېږئ. انتخاب ډېر واضح دی جناب جنبش صاحب او اورېدونکو! غواړئ په دوامداره، په ازلي توگه ځان بېوزلي او مظلوم او دردمن ومنی؟ يا دا چې تېر باندې بريالي کېږئ؟ اوس، کافي نړيوالې تجربې موجودې دي، چې درسيې چې کومه لاره برياليتوب ته رسېږي، کومې لارې کې يا برخ کې بند پاتې کېږئ، يا خداى ناکرده په دې دنيا کې په دوزخ کې ځان اچوئ. لارې معلومې دي او بې له دې نه، چې له دغو نه درس واخلي بله لار نشته.

بله خبره هم ډېره واضح بايد وي. هغه مملکتونه چې په ځای تپ درېدلي دي، هره ورځ لا اقدامات چې بايد په راتلونکي واخلي، درانده کېږي. هر څوک چې، په ځای درېدلی دی، تله يې سپکه شي، هغه بله خوا درنه شي او بوج په راتلونکو نسلونو باندې ډېروئ. بالعکس، که غواړئ چې تاريخ کې يو نوم پرېږدئ، چې راتلونکي نسلونه درته دوعا وکړي، خبره دا ده چې يوې موافقې ته ورسېږئ او ترتيب ته ورسېږئ چې تگلاره دغه ده.

او بيا هم راځم، د افغانستان ۳۰۰ مې کاليزې کې څه رقم افغانستان غواړو؟ يو سرلوری افغانستان، چې هر افغان ژوند ولري، لينونو باندې درېدلی نه وي چې له وطن نه ووځي، او ان شاء الله تعالى په هغه وخت کې به که دويم يا درېيم نسل چې باندې د افغانستان نه دي - لکه چې چين ته بېرته لارل، آيرلند ته بېرته لارل، نورو هيوادو ته بېرته لارل، نن هند ته بېرته روان دي - بېرته لار شي؛ امکان يې شته، منطق يې شته.

ظرفيت خویندو او ورونو، په عملي کار کې پيدا کېږي. ظرفيت د کاغذ له مخې نه، نه پيدا کېږي، او يا په باتو باندې. عملاً که طرحې واضح کړئ او مشخصې او واضح وي، نو ضرور ده چې انتخاب وکړو. او منفي عوامل او منفي امنيت، په تلپاتې مثبت ملي وحدت، ملي گټو او مثبت بشري امنيت باندې بدل کړو.

داودجنبش: بسيار تشکر رئيس جمهور محمد اشرف غنی. البته اين بحث تجارت هم وسيع است. قسمت اول را در همينجا به پايان ميبرم؛ ولی در بخش دوم ان شاء الله مناسبات تجاری و اقتصادی خود را با همسايه های دور و نزديک، منطقه و آسيا و نیز جهان بررسی خواهيم کرد. کور مو ودان. تاسې او گرانو اورېدونکو سره په هم دې ځای خداى په امانې کوم، تر بيا.

دوکتور غني: مننه له تاسې نه، تل دې وي افغانستان، يشه سين افغانستان، زنده باد افغانستان.